

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

AQROBİZNES FƏALİYYƏTİNİN STİMULLAŞDIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ

İxtisas: 5312.01 – Sahə iqtisadiyyatı

Elm sahəsi: 53 - İqtisad elmləri

İddiaçı: **Fərid Siyavuş oğlu Mehdiyev**

Fəlsəfə doktoru
elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı - 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Aqrobiznesin təşkili və idarə edilməsi kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Fizuli Əziz oğlu Məmmədov

Rəsmi opponetlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
İsa Hüseyn oğlu Aliyev

iqtisad elmləri namizədi, dosent
Əsgər İmaməli oğlu Əliyev

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Möhübbət Musa oğlu Hüseynov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: iqtisad elmləri doktoru, professor

Nazim Müzəffər oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının elmi katibi: iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Sevdə Məmməd qızı Seyidova

Elmi seminarın sədri: iqtisad elmləri doktoru, professor

Tərbiz Nəsim oğlu Əliyev

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Aqrar sahədə istehsal münasibətlərinin mövcud vəziyyəti istehsal, bölgü, mübadilə və istehlak mərhələlərinin nəticələrini özündə ehtiva edən aqrobiznes fəaliyyətinin daha təkmil şəkildə inkişaf etdirilməsini tələb edir. Məlumdur ki, aqrar sfera iqtisadiyyatının başlıca məqsədi iqtisadi-sosial məsələlərin həll edilməsinə və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə istiqamətlənən rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalını formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu baxımdan aqrar sahədə iqtisadi inkişafın dayanıqlığının təmin edilməsi, uzunmüddətli iqtisadi artım üçün əlverişli şəraitin yaradılması əsas məsələlərdəndir. Qeyd edilən məqsədlərə çatmaq üçün aqrar siyasətin innovasiya istiqamətinin gücləndirilməsi, struktur dəyişikliklərinin, texniki və texnoloji təminatın prioritetlərinin müəyyən edilməsi, istehsalın şaxələndirilməsi məsələlərinin həll edilməsi; təsərrüfatçılıq subyektlərinin strukturlaşdırılması, korporativ institutlarının inkişaf etdirilməsi, kooperasiyanın və aqrar-sənaye inteqrasiyasının stimullaşdırılması, kiçik və orta biznesin inkişafının stimullaşdırılması; səmərəli məsləhət-informasiya xidmətinin formalaşdırılması kimi tədbirlərin müəyyənləşdirilməklə həyata keçirilməsi hazırda qarşıda duran prioritetlərdəndir.

Ölkədə aqrar inkişafın hazırkı mərhələsində qeyd olunan hədəflərə çatmağın ən mühüm istiqamətlərindən biri aqrobiznes problemlərinin həlli ilə bağlıdır. Aqrobiznes fəaliyyəti qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmaq üçün yüksək iqtisadi maraqların təmin olunmasını şərtləndirməklə iqtisadiyyatda baş verən qlobal dəyişikliklərin təsirinə də məruz qalır. Ona görə aqrobiznes fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsinə xidmət edən təşkilati-hüquqi tədbirlərdə müxtəlif sahibkarlıq subyektlərinin və digər təsərrüfatçılıq formalarının, satışın daha səmərəli istiqamətlərinin və şərtlərinin, ixracın və rəqabət qabiliyyətli istehsalın stimullaşdırılmasına xüsusi önəm verilməlidir. Təsədüfi deyil ki, “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə aqrobiznesin inkişafına dəstək tədbirlərinin formalaşdırılması üzrə əsas hədəflər ön plana çəkilmişdir. Belə ki, Strateji Yol Xəritəsində qeyd edilir ki, Azərbaycanda aqrobiznes inkubatorları yaratmaqla emal

edilmiş və edilməmiş mövcud ixrac məhsullarının istehsalını artırmaq və emalını təşviq etmək, eləcə də ənənəvi bitkiçilik məhsullarının istehsalını və idxalı əvəz edən məhsulların istehsalını canlandırmaq olar. Bu tədbir hesabına həmçinin fiziki və sosial infrastruktura dövlət tərəfindən ayrılan investisiyaların səmərəliliyini artırmaq, Azərbaycanın logistika qovşağında rəqabətə davamlılığını gücləndirmək, qida sənayesi və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sektorlarına müxtəlif investorları cəlb etmək və s. bu kimi müxtəlif məqsədlərə nail olmaq mümkündür.

Bazar iqtisadiyyatı ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, aqrar iqtisadiyyatın dinamik inkişafının, onun səmərəliliyinin əsas amilləri yalnız bazarın özü deyil, eləcə də onun zəruri tərkib hissəsi olan aqrobiznes subyektləridir. Bununla yanaşı beynəlxalq təcrübədə aqrar sahədə biznes mühitinin formalaşdırılması, aqrobiznes subyektlərinin təşəkkülü və inkişafı, bu subyektlər arasında rəqabət mühitinin formalaşdırılması, aqrobiznes inkubatorlarının ölkənin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ən uyğun modelinin müəyyənləşdirilməsi aqrar sferanın iqtisadi inkişafında təməl qaynaqlar hesab edilir. Qeyd edilənlər tədqiqat mövzusunun aktallığını təsdiq edir, aqrobiznesin iqtisadi inkişafın müasir mərhələsində aqrar sahədə əhəmiyyətliliyini əsaslı şəkildə şərtləndirir.

Kənd təsərrüfatında aqrobiznes fəaliyyətinin formalaşdırılmasının elmi-nəzəri və təcrübəvi məsələlərinin ümumiləşdirilməsi, əsas anlayış və kateqoriyaların müəyyənləşdirilməsi iqtisadçıların daim diqqətində olan məsələlərdəndir. Aqrobiznes barədə elmi fikirlərə, aqrobiznes fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin tədqiqinə son vaxtlar yerli və xarici ədəbiyyatlarda daha çox rast gəlinir.

Ümumiyyətlə aqrobiznes fəaliyyəti və onun inkişafı ilə bağlı problemlər müxtəlif dövrlərdə iqtisadçı alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Respublikamızda bu mövzu ilə əlaqədar Ə.Nuriyev, İ.Alıyev, B.Ataşov, Ə.Verdiyev, İ.İbrahimov, R.Balayev, A.Məmmədov, H.Xəlilov, A.Abbasov və başqaları müxtəlif tədqiqatlar aparmışlar. Xarici ölkələrdə aqrobiznes fəaliyyətinin müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsi probleminə A.A.Apişevin, A.İ.Danilovun, A.V.Çayanovun, L.P.Daşkovun, E.İ.Barsuçenkonun, N.Y.Kruqlovanın, D.Klarkın, A.Xoskinqin, V.Qorfinkelin və s. əsərlərində rast gəlinir.

Lakin kənd təsərrüfatında aqrobiznesin təşəkkül tapması və inkişaf etdirilməsi problemləri işlənsə də aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması ilə bağlı tədqiqatlara demək olar ki, rast gəlinmir. Bu problemlərə həsr edilən işlər epizodik xarakter daşımaqla əsasən hüquqi problemlərin nəzərdən keçirilməsinə söykənir.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqat obyektı olaraq Azərbaycanın kənd təsərrüfatı müəssisələri, o cümlədən aqrobiznes strukturları seçilmişdir.

Tədqiqatın predmeti. Dissertasiya işinin predmetini kənd təsərrüfatında aqrobiznesin inkişaf etdirilməsi və aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması problemləri təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi aqrobiznesin iqtisadi mahiyyətini, onun funksiyalarını, xüsusiyyətlərini, aqrobiznes fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üsullarını tədqiq etməkdən, aqrobiznes fəaliyyətinin aqrar iqtisadiyyatın inkişafındakı rolunu qiymətləndirməkdən, aqrobiznes sahəsində mövcud olan iqtisadi problemlərin həlli, habelə kənd təsərrüfatının timsalında aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

İşin məqsədinə uyğun olaraq qarşıya aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- aqrobiznes fəaliyyətinin formalaşması ilə bağlı elmi-nəzəri baxış və ideyaların öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi;
- kənd təsərrüfatında aqrobiznesin inkişaf xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılmasının aqrar sahənin inkişafında rolunun müəyyənləşdirilməsi;
- kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsinin təhlil edilməsi və mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi;
- aqrobiznes fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi;
- aqrobiznes fəaliyyətinə təsir edən daxili və xarici mühit amillərinin araşdırılması;
- aqrobiznes fəaliyyətinin inkişafında marketinq xidmətinin rolunun müəyyən edilməsi;

- aqrobiznes fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi;
- aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqat metodları. İşin ilkin mərhələlərində və yerinə yetirilməsi prosesində aşağıdakı tədqiqat üsullarından istifadə edilmişdir: monoqrafiya, hesablama-konstruktor, iqtisadi-statistik, analitik, müqayisəli təhlil və s.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardır:

- aqrar iqtisadiyyatın inkişafında aqrobiznesin əhəmiyyəti nəzəri baxımdan əsaslandırılmışdır [2];
- kənd təsərrüfatında aqrobiznes subyektlərinin təşkilati strukturu müəyyənləşdirilmişdir [4];
- kənd təsərrüfatı istehsalının spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alan və yerli istehsalçıların maraqlarını təmin edən yeni aqrobiznes strukturlarının yaradılması təklif edilmişdir [6];
- daxili və xarici mühit amillərinin aqrobiznes fəaliyyətinin nəticəsinə təsiri müəyyənləşdirilmişdir [8];
- aqrobiznes fəaliyyətinin inkişafında marketinq xidmətinin və marketinq tədqiqatlarının əhəmiyyəti müəyyən edilmişdir [11];
- beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq yerli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla aqrobiznes fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir [7];
- aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması üzrə prioritetlər müəyyənləşdirilmişdir [12].

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Aparılan araşdırmalar nəticəsində irəli sürülən təklif və tövsiyələrdən aqrobiznes fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması və inkişafı perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsində, aqrobiznesin səmərəliliyinin təmin olunmasında və onun stimullaşdırılması mexanizminin formalaşdırılması tədbirlərinin hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqat işinin aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatın əsas nəticələri respublika və beynəlxalq səviyyəli elmi konfranslarda, regional elmi-praktiki konfranslarda məruzə edilmiş, həmin məruzələr qəbul olunduğu üçün konfrans materiallarında dərc olunmuşdur. Tədqiqatın

əsas nəticələri və təkliflər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə Bölməsi tərəfindən 05 yanvar 2018-ci il tarixli 90-003 №-li arayışla və Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Samux Dövlət Aqrar İnkişaf Mərkəzi tərəfindən 25 yanvar 2019-cu il tarixli 17 №-li arayışla istifadə üçün qəbul edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri üzrə nəşrlər 12 elmi məqalə və konfrans materialında öz əskini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetində yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi 1 səhifə titul vərəqindən, 1 səhifə mündəricatdan, 5 səhifə girişdən (9577 işarə) və 3 fəsildən (I fəsil 82460, II fəsil 71192, III fəsil 71313 işarə) ibarətdir. Nəticə 6 səhifə (11487 işarə), istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı (107 adda) isə 7 səhifə olmaqla, ümumi həcmi 139 səhifədir. Dissertasiyanın ümumi mətn hissəsi (16 cədvəl və şəkil, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla) 246029 işarədən ibarətdir.

MÜNDƏRİCAT

Giriş

I Fəsil. Aqrobiznes fəaliyyətinin formalaşmasının elmi-nəzəri əsasları və stimullaşdırılmasının zəruriliyi

- 1.1. Aqrobiznes fəaliyyətinin formalaşması ilə bağlı elmi-nəzəri baxışlar
- 1.2. Aqrobiznesin inkişaf xüsusiyyətləri
- 1.3. Aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılmasının zəruriliyi və əhəmiyyəti

II Fəsil. Aqrar sahənin və aqrobiznes fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

- 2.1. Kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsinin təhlili
- 2.2. Aqrobiznes fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi
- 2.3. Aqrobiznes fəaliyyətinə təsir edən amillər

III Fəsil. Aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətləri və inkişaf perspektivləri

- 3.1. Aqrobiznes fəaliyyətinin inkişafında marketing xidmətindən istifadə
- 3.2. Aqrobiznes fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin əsas istiqamətləri
- 3.3. Aqrobiznes fəaliyyətinin tənzimlənməsi istiqamətləri

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

MÜDAFİƏYƏ ÇIXARILAN ƏSAS MÜDDƏALAR

Kənd təsərrüfatında aqrobiznesin inkişaf etdirilməsi və aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması problemlərinin araşdırılmasına həsr edilmiş dissertasiya işində müdafiəsi nəzərdə tutulan əsas müddəalar aşağıdakılardır:

1. Aqrobiznes fəaliyyətinin formalaşması və inkişafı metodologiyası.

Aqrar iqtisadiyyat ölkə iqtisadi sisteminin çox vacib bir sahəsi olmaqla iqtisadi siyasətdə daim diqqətdə olmalı və onun dinamik inkişafı təmin edilməlidir. O hər şeydən əvvəl ölkə ərzaq təhlükəsizliyinin əsasını təşkil edir və əhalinin ərzaq təminatı birinci növbədə bu sahənin inkişafından asılıdır. Təbii ki, bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüş və aqrar bölmənin, o cümlədən bütövlükdə ASK-nin inkişafında müəyyən irəliləyişlər vardır. Bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun aqrar bölmədə özəlləşmə tam başa çatmış, aqrar sahibkarlıq geniş vüsət almış və istehsalın maddi-texniki bazası xeyli yüksəlmişdir. Bununla belə iqtisadi təhlil göstərir ki, aqrar bölmə və bütövlükdə ASK qarşısında çox mühüm və təxirəsalınmaz vəzifələr durur. Bu baxımdan bazar iqtisadiyyatı şəraitində aqrar sferanın sabit və həm də intensiv inkişafının təmin olunması məqsədilə dərin struktur dəyişiklikləri aparılmalı, ərzaq və strateji məhsullar istehsalının artırılması, onun emalının həyata keçirilməsi üçün əsaslı tədbirlər sistemi işlənib həyata keçirilməlidir.

Kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsinin araşdırılmasında yerli istehsal hesabına tələbatın ödənilməsi səviyyəsinin təhlili mühüm yer tutur. Belə ki, bu göstərici bir tərəfdən istehsalın mövcud vəziyyətini qiymətləndirməyə, digər tərəfdən idxaldan asılılığın səviyyəsini

müəyyənləşdirməyə imkan verir. Ərzaq məhsullarına tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilməsi səviyyəsinin araşdırılması ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi baxımından xüsusən əhəmiyyət kəsb edir. Əhalinin əsas növ ərzaq məhsullarına tələbatının yerli istehsal hesabına ödənilməsi səviyyəsinin təhlili göstərir ki, Azərbaycan hələ də bir sıra məhsullar istisna olmaqla, digər məhsullar üzrə tələbi tam ödəyə bilmir. Nəzərə alınmalıdır ki, bizim üçün vacib olan buğda istehsalında tələbin tam ödənilməsi mümkün olmayıb. Digər ölkələrdən, xüsusən də Rusiya, Qazaxstan və İrandan buğda idxal olunur ki, bu da təbii ki, bu məhsula olan tələbin ödənilməsində Azərbaycanın idxaldan asılılığından xəbər verir. Təəssüf ki, bəzi məhsullar, o cümlədən kartof üzrə də dinamika göstərir ki, yerli istehsal hesabına tələbin ödənilməsi mümkün olmayıb. Eyni zamanda digər məqam ondan ibarətdir ki, kartof istehsalında yerli istehsalın payında bəzi illərdə hətta azalmalar var. Bu da ondan xəbər verir ki, kartof istehsalının azalması fonunda tələbin yüksəlməsi yerli istehsalın daha çox idxal hesabına ödənilməsinə gətirib çıxarıb. Nəzərə alsaq ki, xaricdən daha ucuz kartof məhsullarının həmin müddətdə və xüsusən də 2016-cı ildə Azərbaycana idxal olunması yerli kartof istehsalçılarının fəaliyyətini xeyli zəiflədir (Cədvəl 1).

Cədvəl 1. Əsas növ ərzaq məhsullarına olan tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilməsi səviyyəsi, %-lə

Göstəricilər	2015	2016	2017	2018	2019
Dənlilərin cəmi	64,5	63,8	66,3	74,1	67,3
Buğda	54,8	52,9	58,1	64,8	57,2
Arpa	95,1	101,7	94,4	103,1	100,2
qarğıdax	54,1	71,1	70,7	82,7	80,0
vələmir	93,1	85,7	90,1	89,2	90,9
sair növ dənlilər	6,3	32,0	20,4	82,3	88,2
Paxlalar	69,3	68,4	73,7	72,0	76,1
Kartof	89,1	85,5	89,2	90,8	87,8
Bütün növ tərəvəz	103,4	105,4	115,2	115,0	112,0
Bostan məhsulları	100,0	100,2	100,2	99,7	100,8
Meyvə və giləmeyvə	113,7	116,4	122,4	123,2	123,1
Üzüm	93,1	89,2	93,4	92,5	94,3
Bütün növ mal-qara və quş əti	94,7	87,9	84,7	82,7	82,5
mal əti və ət məhsulları	91,8	93,5	86,3	85,1	86,1
qoyun (keçi) əti və ət məhsulları	99,3	98,7	98,0	98,1	97,6
quş əti və ət məhsulları	98,6	79,1	79,7	75,9	74,6
Süd və süd məhsulları	84,3	87,7	86,1	86,7	86,3
Yumurta	99,7	98,8	100,5	101,5	101,8

Burada taxılçılıq, pambıqçılıq, üzümçülük, meyvəçilik, tərəvəzçilik, çayçılıq, maldarlıq və qoyunçuluq sahələrinin inkişafına üstünlük verilməlidir. Bu məqsədlə bazara keçid dövründə meliorasiya, irriqasiya tədbirləri aparmaqla, bütün növ bitkiçilik və heyvandarlıq məhsulları istehsalının artırılması dövlətin aqrar siyasətinin əsas xəttini təşkil etməlidir.

Bununla yanaşı ərzaq ehtiyatlarını artırmaq üçün çoxukladlı iqtisadiyyatın formalaşması, burada başqa strukturlarla yanaşı kəndli (fermer) təsərrüfatlarının üstün inkişafının təmin edilməsi aqrar sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi elmi qarşısında bir vəzifə kimi durur. Bundan əlavə aqrar sferanın inkişafı və istehsalın təşkilinin müasir tələblərə uyğun qurulması üçün bu sahənin spesifik xüsusiyyətlərini, xarici ölkələrin təcrübəsi və iri istehsalın üstünlüklərini nəzərə alaraq əməyin təşkilinin müasir formalarından biri olan könüllülük əsasında istehsal kooperativlərinin yaradılması və xırda kəndli (fermer) təsərrüfatlarının orada birləşdirilməsi ən vacib məsələlərdəndir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, müasir mərhələdə aqrar istehsalın təşkilinin ən mütərəqqi formalarından biri məhz budur.

Aqrobiznesin inkişafına dəstək məqsədilə formalaşması nəzərdə tutulan mövcud infrastruktur kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal sahələrinə və əsas ticarət obyektlərinə yaxın yerləşən, mərkəzləşmiş, genişmiqyaslı və ixracyönümlü aqroparkların, aqrobiznes inkubatorlarının və startapların yaradılmasına əsaslanır. Azərbaycanda bir neçə aqropark yaratmaqla fiziki və sosial infraqruttura dövlət tərəfindən ayrılan investisiyaların səmərəliliyini artırmaq, Azərbaycanın logistika qovşağında rəqabətədavamlılığını gücləndirmək, qida sənayesi və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sektorlarına müxtəlif investorları cəlb etmək və s. bu kimi müxtəlif məqsədlərə nail olmaq mümkündür.

2. Aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması mexanizmi, aqrobiznes fəaliyyətinə təsir edən amillərin qiymətləndirilməsi.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalçılarına verilən dövlət yardımlarının müasir tələblərə uyğun olaraq regionlar və məhsullar üzrə diferensiasiyası istiqamətində iş aparılması aktualdır. Xüsusilə bu sahədə fəaliyyətlərin əsasını təşkil edən normativ hüquqi aktlarla bağlı pərakəndəliyi aradan qaldırmaq üçün müvafiq qanun

layihəsinin hazırlanması və qəbul edilməsi, diferensial subsidiya mexanizminin tam formalaşdırılması, xarici ölkələrdən cins heyvanların idxal edilərək damazlıq kənd təsərrüfatı müəssisələrinə verilməsinin dəstəklənməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının yüksək məhsuldarlığa malik toxum, ting, həmçinin müasir texnika və avadanlıqlarla, aqrokimyəvi vasitələrlə təminatının gücləndirilməsi məqsədi ilə dövlət dəstəyi mexanizminin təkmilləşdirilməsi məsələlərinin nəzərdən keçirilməsi əhəmiyyətli ola bilər. Eyni zamanda, bu prioritet çərçivəsində suvarma suyunun kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına güzəştli satışı mexanizminin təkmilləşdirilməsi və şəffaflaşdırılması, vergi və gömrük güzəştlərinin effektivliyinin artırılması, yüksək dağlıq ərazilərdə və qışlaqlarda fəaliyyət göstərən fermer təsərrüfatları üçün stimullaşdırıcı tədbirlər planının hazırlanması və həyata keçirilməsi, üzüm və çay plantasiyalarının salınmasının təşviq edilməsi və elit toxum istehsalının subsidiyalaşdırılmasının da-vam etdirilməsi ilə bağlı texniki-iqtisadi qiymətləndirmənin aparılması əhəmiyyətlidir.

Aqrobiznes fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən biri istehsal olunan əmtəələrin satışının səmərəli şəkildə həyata keçirilməsidir. Satışın nəticəsinin səmərəliliyi bilavasitə qiymətlərin səviyyəsindən asılı olduğundan aqrobiznes fəaliyyətində qiymətlərin dəyişmə meylinin müşahidə olunması, qiymət həddinin daha sərfəli vaxtının müəyyənləşdirilməsi, satışın iqtisadi cəhətdən daha faydalı olduğu vaxtlarda reallaşdırılması əsas məsələlərdən hesab edilir.

Göründüyü kimi bitkiçilikdə əldə edilən gəlir daha yüksəkdir. Belə ki, bitkiçilikdə 3,4 dəfə çox gəlirin əldə edilməsi müşahidə edilib. Heyvandarlıqda isə müqayisədə nisbətən azalmanın baş verməsinin səbəblərindən biri xərclərin daha sürətlə atması ilə bağlıdır. Maya dəyərində artımların müşahidə olunması birbaşa mənfəətə təsir göstərib. Gəlirlərin təsiri də müşahidə olunub. Çünki gəlirlərdə də mənfəətin azalması nəticə etibarilə heyvandarlıq məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin bu istiqamətdə daha az investisiya etməsinə gətirib çıxarıb.

Cədvəl 2. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin fəaliyyətinin maliyyə nəticələri

Göstəricilər	2015	2016	2017	2018	2019	2015-ci ilə nisb. 2019-cu ildə, faizlə
Təsərrüfatların sayı, vahid	1 659	1 592	1 608	1 641	1 471	88,6
Ondan: ziyanla	129	104	96	81	95	73,6
%	7,8	6,5	5,9	4,9	6,4	X
Ümumi gəlir (faktiki qiymətlə), min manat	84 990	119 130	115 025	163 990	190 080	2,2 dəfə
Xalis mənfəət, min manat	39 763	75 246	62 815	96 917	92 696	2,3 dəfə
Bütün maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti üzrə rentabellik, %	11,3	20,3	14,1	20,1	17,2	X
Kənd təsərrüfatı məhsullarının satışından əldə edilən gəlir, min manat	39 840	71 711	57 661	77 725	79 276	198,9
o cümlədən: bitkiçilikdə	20 241	40 268	32 235	56 577	68 795	3,4 dəfə
heyvandarlıqda	19 993	31 330	24 356	19 048	10 481	52,4
Kənd təsərrüfatı məhsullarının rentabelliği, %	11,3	19,4	12,9	16,2	15,3	X
o cümlədən: bitkiçilikdə	36,0	43,5	25,5	40,4	35,7	X
heyvandarlıqda	7,1	11,8	8,0	5,9	3,4	X

3. Aqrobiznes fəaliyyətinin səmərəliliyinin təmin olunması və xarici ticarət əlaqələrinin inkişafına təsiri mexanizmi.

Araşdırmalara əsasən kənd təsərrüfatında müəssisələrin aqrobiznes fəaliyyətini idarə etmək məqsədilə və onun dəyərinin qiymətləndirilməsini səmərəli şəkildə həyata keçirmək üçün beynəlxalq təcrübədə işlənib hazırlanmış və tətbiq edilən aqrobiznesin qiymətləndirilməsi üsullarından və konsepsiyalarından istifadə etməyin vacibliyini qeyd etmək olar.

Bu baxımdan aqrobiznes fəaliyyətində daxili və xarici amillərin təsirinin həm müəssisə səviyyəsində, həm də idxal-ixrac baxımından araşdırılmasına geniş yer verilməlidir. Kənd təsərrüfatı

müəssisələri tərəfindən istehsal olunan məhsulların ixracı, eləcə də idxalın daxili bazara və yerli istehsala təsiri təbii olaraq müəssisələrin iqtisadi vəziyyətlərini şərtləndirən mühüm amillərdir və müəssisələrin inkişaf strategiyalarının müəyyən edilməsində əvəzsiz rol oynayır.

Cədvəl 3. Əsas növ kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının ixracının dinamikası

Malların adı	2015		2019		2015-ci ilə nisbətən 2019-cu ildə faizlə	
	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları
Kartof, ton	36 712,0	20 950,2	61 785,1	26 851,8	168,2	128,1
Təzə tərəvəz, ton	83 312,5	70 690,5	221 195,1	214 130,2	2,6 dəfə	3,1 dəfə
Təzə meyvə, ton	172 980,9	220 087,2	336 342,0	361 368,3	194,4	164,1
Çay, ton	4 287,5	19 501,5	1 505,9	9 510,3	35,1	48,7
Meyvə və tərəvəz konservləri, ton	2880,1	3 945,7	6 927,8	9 190,3	2,4 dəfə	2,3 dəfə
Meyvə və tərəvəz şirələri, ton	6 727,2	6 911,0	9 870,2	11 183,6	146,7	161,8
Tütün, ton	1 944,4	7 431,8	6 488,5	13 598,0	3,3 dəfə	182,9

Təbii ki, ixracın səviyyəsi araşdırılarkən idxalın daxili bazara təsirinə də diqqət yetirilməlidir. Məlumatların təhlili göstərir ki, ölkədə idxalın dinamikasında məhsul vahidləri üzrə fərqli vəziyyət müşahidə edilir.

Müəssisənin qarşısında xarici ticarət dövriyyəsinin artırılması ilə yanaşı, onun iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi problemləri də durur. Bu isə xarici ticarət əlaqələrinin - maddi-texniki vəsaitlər, elmi-texniki tərəqqinin müasir nailiyyətləri, istehsal vasitələrindən daha səmərəli istifadə edilməsi ilə rəqabət qabiliyyətli əmtəə və xidmətlərin istehsalı, bunların beynəlxalq bazarlara sərbəst çıxışının təmin edilməsi kimi problemlərin həllini tələb edir. Bu cür mühüm,

mürəkkəb və çoxcəhətli məsələlərin həlli xarici ticarət əlaqələrinin formalaşması və təkmilləşdirilməsi problemlərinin tədqiqini, onları qiymətləndirmə üsullarının və iqtisadi-riyazi modellərin işlənməsini və tətbiqini zəruri edir.

Cədvəl 4. Əsas növ kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının idxalı, min tonla

Malların adı	2015		2019		2015-ci illə müqayisədə 2019-cu ildə faizlə	
	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları	Miqdarı	Məbləği, min ABŞ dolları
İri buynuzlu heyvan əti, ton	5 059,3	10 899,7	8 810,5	28 092,0	174,1	2,5 dəfə
Quş əti və onun əlavə məhsulları, ton	7 372,7	6 240,9	37 713,4	43 818,1	5,1 dəfə	7 dəfə
Süd və qaymaq, ton	8 835,2	5 761,7	9 022,7	14 374,4	102,1	2,4 dəfə
Quş yumurtaları, min ədəd	51 381,3	8 609,1	20 576,0	4 731,8	40,04	54,9
Kartof, ton	124 763,8	11 204,9	193 016,7	51 816,0	154,7	4,6 dəfə
Təzə tərəvəz, ton	25 489,9	6 149,3	19 457,8	10 478,8	76,6	170,4
Təzə meyvə, ton	57 881,1	33 299,5	110 327,1	112 997,4	190,6	3,3 dəfə
Çay, ton	7 460,8	16 319,9	14 095,9	55 049,0	188,9	3,3 dəfə
Buğda, min ton	1 353,1	296 831,0	1 585,0	340 533,1	117,1	114,7
Qarğıdalı, ton	181 652,7	31 202,6	71 068,9	18 434,6	39,1	59,08
Düyü, ton	26 638,8	8 031,5	48 654,6	38 746,5	182,6	4,8 dəfə
Tütün, ton	3 053,1	10 333,1	6 299,2	46 171,4	2 dəfə	4,4 dəfə

4. Marketing xidmətindən istifadənin aqrobiznes fəaliyyətinin inkişafına təsiri.

Məlumdur ki, kənd təsərrüfatı müəssisələri istehsal etdiyi əmtəələrin səmərəli şəkildə reallaşdırılmasını təmin etmək üçün bazarda uğurlu fəaliyyət göstərmək, mövcud istehlakçıları qoruyub saxlamaqla yeni istehlakçılar cəlb etmək, satışının həcmi artırmaq,

bazardakı mövqeyini möhkəmləndirməklə əmtəə satışındakı xüsusi çəkisini yüksəltmək, rəqabət şəraitində üstünlüyə malik olmaq kimi mühüm vəzifələri yerinə yetirməyə çalışır. Bu vəzifələrin reallaşdırılmasında istehlakçıların qiymət, keyfiyyət, onların istehlak zövqü, milli xüsusiyyətləri və s. baxımından maraqlarına uyğun əmtəə istehsalı xüsusi əhəmiyyət kəsb etməklə bazarın tələbindən asılı olaraq yeni istehsal sahələrinin yaradılması zərurətə çevrilir.

Kənd təsərrüfatı müəssisələri üçün marketinqin əhəmiyyəti alıcıların tələbatını ödəməklə müəssisənin gəlirlərini artırmaq, müəssisənin rentabelliyi və likvidli fəaliyyətini istehlakçı tələbatının ödənilməsi ilə təmin etmək imkanındır. Bir sistem olaraq marketinq əsas məqsəd, hədəf yönümlü fəaliyyətin bütün fərdi komponentlərini bir texnoloji prosesində cəmləməkdir. Yəni, marketinq fəaliyyətinin fərdi komponentləri özü-özlüyündə vacib olsa da onlara kompleks halında yanaşma marketinqi bazar idarəetmə sistemi kimi tətbiqi imkanını təmin edir. Marketinqin müəssisənin ümumi iqtisadi funksiyası kimi nəzərdən keçirilməsi istehsal məqsədli və məqsədə çatmaq üçün aydın şəkildə hazırlanmış tədbirlərə sistemli yanaşma deməkdir. Vahid proqrama yönəldilmiş yanaşma bazarlara çıxış üçün effektiv "sıçrayış" strategiyasını inkişaf etdirməyə imkan verir, fəaliyyət istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, müəssisənin söylərini bazarın seçilmiş sektorlarına yönəltmək üçün əsas yaradır. Marketinqin iqtisadi əhəmiyyəti, müəssisələrin istehsalını sürətləndirmək, istehsalın dinamikliyini və malların rəqabət qabiliyyətini artırmaq, yeni məhsulların vaxtında yaradılması və bazarlara çıxarılması ilə yanaşı, maksimal kommersiya effektivinə nail ola bilməsini sürətləndirməkdir. Buna görə də marketinqin dünya bazarlarını öyrənmə üsulları, istehlakçıların yeni və dəyişən ehtiyaclarının müəyyənləşdirilməsi, əmtəələrin və xidmətlərin satışı üçün effektiv kanalların yaradılması metodları, müəssisədə müvafiq xidmətlər sistemi və idarəetmə üsulları ilə kompleks reklam kampaniyaları aparılması yolları, şübhəsiz, praktiki maraq doğurur.

5. Aqrobiznes fəaliyyətində dövlət dəstəyinin və tənzimlənmənin əsas istiqamətləri.

Dövlət dəstəyindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, o əsasən iqtisadi üsullarla, o cümlədən vergi tənzimləməsi, büdcə

maliyyələşdirməsi, sosial inkişaf, dövlət proqramları, dövlət sifarişlərinin köməyi ilə həyata keçirilməlidir. Eyni zamanda aqrar-sənaye sferasının səciyyəvi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır, yəni istehsalın mövsümlüyü, kapital qoyuluşlarının ləng dövr etməsi, habelə təbii şərait və ölkənin yerləşməsi ilə bağlı istehsal risklərinin olması diqqətdən yayınmamalıdır.

Aqrar-sənaye sferasında aqrobiznesə dövlət dəstəyinin olmasına zərurət təkcə onun səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə deyil, həm də onun inkişaf etdiyi dövrlə şərtlənir. Aqrar sektorda dövlət dəstəyinin məqsəd və prinsiplərini aqrar strategiya formalaşdırır. Bu strategiya dövlətin aqrar sferada fəaliyyətinin əsas müddəalarını, torpaq və istehsal vasitələrinə mülkiyyəti, ərzaq məhsullarının istehsalı və istehlakının artırılması məsələlərini, istehsalın səmərəliliyinin artırılması yollarını, kənd əhalisinin gəlirlərinin yüksəldilməsini və ətraf mühitin qorunması məsələlərini xarakterizə edir.

Aqrar əmtəə istehsalçılarının dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və iqtisadi baxımdan dəstəklənməsi üçün ciddi və çoxsaylı səbəblər mövcuddur. Konkret olaraq onları kənd təsərrüfatının və ərzaq məhsulları istehsalının inkişafının sabitliyinin təmin edilməsinə zərurət kimi xarakterizə etmək olar. Dövlətin müdaxiləsi eyni zamanda sosial sabitliyi iqtisadiyyatın yüksək səmərəliliyi ilə bir araya gətirməyə imkan verir.

Aqrobiznesin təşkilati strukturlarının fəaliyyətinə nəzərə saldıqda məlum olur ki, son illər bu istiqamətdə əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir.

Cədvəl 5. Məhsul istehsalının dinamikası

Göstəricilər	2018		2019		2020		2018-ci illə müqayisədə 2020-ci ildə Yastıbulmaq MMC-ə nisbətən Yalama Aqroparkda, %-lə
	Yastıbulmaq MMC	Yalama Aqropark	Yastıbulmaq MMC	Yalama Aqropark	Yastıbulmaq MMC	Yalama Aqropark	
dənli bitkilərin əkin sahəsi, ha	460	1048	147	706,1	180	896,5	194,8
dənli bitkilərin istehsalı, ton	1 350	12 126	367	3 492,14	360	5 443,83	4 dəfə
mal-qara, baş	400	3 000	660	3 017	880	3 322	8,3 dəfə
ət istehsalı, ton	6,3	255	3,7	491	4,4	501,7	796,3 dəfə
süd istehsalı, ton	10,5	5 800	54,7	7 570	65,7	7 485,3	7128,8 dəfə

Qeyd edilənlər göstərir ki, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin aqrobiznes fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı ona təsir edən amilləri bilmək və qiymətləndirmə fəaliyyətində onları nəzərə almaq vacib məsələlərdəndir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bütövlükdə iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən dəstəklənməsini yalnız hüquqi və inzibati üsullarla həyata keçirmək olmaz, çünki bu ya maliyyə pozuntularının həyata keçirilməsinə imkan verə bilər, ya da təsərrüfatçılıq subyektlərinin fəaliyyətini həddindən çox məhdudlaşdırar. Belə şəraitdə isə inzibatçılığa və inhisarçılıq hallarına səbəb ola bilər.

NƏTİCƏ

1. Son illərdə aqrobiznesin rolunun artmasının nəticəsidir ki, başlıca istehsal amillərinin - torpaq, əmək və kapitalın istifadəsinin səmərəliliyi biznes bacarığının və səylərinin tətbiq edilməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Eyni zamanda aqrar sahənin inkişafı təsərrüfatçılıq subyektlərinin öz işlərinə maraqlarının artırılması yolu ilə həyata keçirilməlidir. Bu prosesdə səmərəli nəticələr əldə etmək isə ölkədə əlverişli makroiqtisadi vəziyyətin yaradılması və aqrobiznes fəaliyyətinin təsərrüfatçılığın müxtəlif formaları üçün bərabər hüquqlarının və onlara hüquqi cəhətdən zəmanətin verilməsi yolu ilə mümkündür. Deməli, aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılmasını nəzərdə tutan hüquqi tədbirlərin, qanunvericiliklə bağlı işlərin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var.

2. Aqrobiznes fəaliyyətinin təhlili göstərdi ki, bütün təsərrüfatçılıq formalarının inkişaf etdirilməsi aqrar siyasətdə əsas hədəflərdəndir. Lakin böyük həcmli, o cümlədən yeni kooperativ təsərrüfatların yaradılması xeyli kapital qoyuluşlarının olmasını tələb edir, ona görə də hazırda fəaliyyət göstərən fermer və ailə (kəndli) təsərrüfatlarının birgə kooperativlər yaratmasının hüquqi aspektləri ilə yanaşı təşviqinə də diqqət yetirilməsi vacibdir.

3. Aqrar-sənaye sferasında müəssisələrin işinin səmərəliliyinin təhlili göstərir ki, hal-hazırda aqrar sahəyə investisiyaların cəlb edilməsi prosesi qənaətbəxş səviyyədə deyil.

Eləcə də kredit qoyuluşlarına maraq azdır. Ona görə bu sahəyə investisiya və kredit qoyuluşlarını stimullaşdırmaq üçün investisiyaların sığortalanması təcrübəsindən istifadə və güzəştli kreditlərin genişləndirilməsi bu istiqamətdə müsbət nəticələr verə bilər.

Xarici investisiyaların prioritet istiqamətləri üzrə də güzəştli şərtlərin yaradılması, bu sahədə qanunvericilik və digər hüquqi aktların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi sahənin maliyyə resurslarına tələbinin ödənilməsində müsbət rol oynaya bilər.

4. Ölkə iqtisadiyyatında real sektorun kreditləşdirilməsi imkanları və bununla bağlı xarici təcrübəyə istinadən edərək, iqtisadiyyata kredit qoyuluşları üzrə tarazlığın təmin olunması olduqca vacibdir. Bu səbəbdən kredit qoyuluşlarında aqrar sektorun payının kifayət qədər artmasına müsbət təsir göstərə biləcək kənd təsərrüfatına xidmət edən ixtisaslaşmış bankın yaradılması labüdlüyü var. Həmin bankın vəsaitləri hesabına kredit verilərəkən girov dairəsi daha geniş ola və əhalinin aztəminatlı qruplarına da kreditlər verilə bilər. Bankın yaradılması etibarlı xarici və yerli investorların iştirakı ilə mümkün ola bilər.

5. Təhlillər göstərdi ki, sahibkarlığın inkişafı üçün dövlət kifayət qədər böyük vəsait ayırır. Son illər ərzində sahibkarlara güzəştli şərtlərlə 2 milyard manatdan çox vəsait verilib. Ancaq verilən bu kreditlərə həm nəzarət gücləndirilməlidir, həm də biznes layihələrinə yenidən baxmaq lazımdır. Yəni, əvvəlki illərdə üstünlük daha çox iri layihələrə - aqroparkların yaradılmasına verildisə, hazırda daha çox güzəştli kreditlər portfelində mikro, kiçik və orta sahibkarlığa üstünlük verilməlidir. İnkişaf etmiş ölkələrin ümumi daxili məhsulunun böyük dərəcədə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq tərəfindən formalaşdığından bu istiqamət əsas götürülməlidir. Ona görə güzəştli biznes-kreditlərinin tərkibində mikro, kiçik və orta sahibkarlığın payı artırılmalıdır.

6. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin müasir vəziyyətinin və inkişaf səviyyəsinin təhlili göstərdi ki, onların fəaliyyətinin prespektiv istiqamətləri aşağıdakılar ola bilər: maliyyə-sənaye qruplarının yaradılması, kənd təsərrüfatının strateji investoru, vəsait göndərilməsi və xidmət göstərilməsinin təşkilatçısı ola biləcək iri

ticarət-maliyyə qurumları və sənaye qruplarının təşkili, emal müəssisələrin özəlləşdirilməsi prosesində yaradılan səhmdar cəmiyyətlərinə tam istehsal-satış kooperasiyasının funksiyalarının verilməsi işinin genişləndirilməsi.

7. Aqrobiznes sisteminin təhlili göstərdi ki, bu gün istehsal-satış münasibətləri əsasən müəyyən istiqamətlər üzrə formalaşır. Bu iqtisadi münasibətlərin təcrübədə istifadəsi müəyyən keyfiyyət xarakteristikaları olan səhmdar cəmiyyətlərinin yaradılmasına imkan verir ki, bu da həmin münasibətlərin əvvəlcədən modelləşdirilməsinə şərait yaradır. Ona görə də modernləşmə və bu prosesə innovasiyaların cəlb edilməsi əsas tədbirlərdən hesab edilə bilər.

8. Aqrar təsərrüfatçılıq strukturlarının bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğunlaşdırılması və səmərəli fəaliyyətinin təmin olunması məqsədilə kənd təsərrüfatında innovasiyalardan istifadənin təşviqi məqsədilə müəssisələrin fəaliyyətinə büdcədən subsidiyalar verilməsinə dair daha təkmil tədbirlərin həyata keçirilməsi müsbət nəticələr əldə etməyə imkan verir. Xüsusilə bu sahədə regionların təbii-iqlim xüsusiyyətləri, resurslarla təminat və s. baxımından diferensial yanaşmanın tətbiqi zəruridir.

9. Mövcud vəziyyət onu göstərir ki, istehsalçının sığortaya marağı, eləcə də risklərin azaldılması üzrə mexanizmlər istənilən səviyyədə işlək deyil. Odur ki, aqrar sığorta sahəsində dövlətin vəzifələri, aqrar sığorta orqanı, aqrar sığortalı, sığortanın predmeti, sığorta üzrə təminat verilən risklər, sığorta haqqı kimi amillərin mütərəqqi təcrübəyə əsaslanaraq işlənilməsi kənd təsərrüfatı sığortası sisteminin formalaşması prosesinin sürətləndirilməsinə və kənd təsərrüfatı istehsalının davamlılığının təmin edilməsinə səbəb ola bilər. Bu, eyni zamanda kənd təsərrüfatı sığortası fəaliyyətinin tənzimlənməsinin hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi və bu sahədə infrastrukturun yaradılması üçün hüquqi zəmin yaradır.

Aqrar sektora dövlət dəstəyinin yüksək olduğu indiki şəraitdə kənd təsərrüfatı sığortasının inkişafında nəticəyə nail olmaq üçün fermerlər həm də sığorta şirkətlərindən yeni təkliflər gözləyir. Yəni kompleks yox, məhsulun fərdi şəkildə sığortalanması zərurəti yaranıb. Bəzi xarici ölkələrdə toxum və bitki mühafizəsi vasitələrinin satınalma qiymətinə sığorta haqqı da daxildir. Əgər toxum və bitki

mühafizəsi vasitələrinin alıcısının məhsulu xarab olursa, sığorta şirkəti xərcləri kompensasiya edir. Belə təşəbbüsün milli aqrar sahədə tətbiqi sığorta bazarının inkişafına kömək olmaqla fermerlərdə inam və müsbət təcrübəni təmin etmiş olar.

10. Tətbiq edilən yeni subsidiya qaydalarına əsasən fermerlər veriləcək vəsaitin 25%-ni birbaşa nağdlaşdırma biləcək, yerdə 75% isə nağdlaşdırmadan, sadəcə gübrə, pestisid, toxum və ya ting alışı zamanı hesabdən-hesaba köçürəcək. Fermerlərlə aparılan sorğu nəticəsində məlum olur ki, fermerlər ən yaxşı halda 200 manatın 100 manata yaxınını gübrə, pestisid, biohumus, toxum, dərmanlama üçün sərf edirlər. Nağdlaşdırılan 50 manatlıq hissə isə aqrotexniki qulluq – şumlama, malalama və s. işlərə kifayət etmir. Yəni 150 manat qeyri-nəgd vəsait lazım olandan çox, nəgd hissə isə ehtiyac duyulandan azdır. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, nəgd və qeyri-nəgd hissələrin bərabərləşdirilməsi, yəni 50%-50% olaraq müəyyənləşdirilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

11. Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanın adambaşına əsas qida məhsulları istehsalında və istehlakında MDB ölkələri sırasında Tacikistan istisna olmaqla, digər ölkələrdən geridə qalır. Bu səbəbdən də hökumət Azərbaycanın da üzv olduğu Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının və FAO-nun tövsiyələri əsasında adambaşına illik ərzaq normasını müəyyən etməlidir, ölkənin ərzaq mallarına, qida məhsullarına, içməli suya olan tələbatı üzrə strateji hədəflər müəyyənləşdirilməlidir, əsasən daxili istehsal və qismən də idxal məhsulları hesabına ölkə əhalisinin qida məhsullarına olan tələbatını Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının müəyyən etdiyi qida normalarına uyğun şəkildə tam ödənilməsinə nail olmalıdır.

12. Aqrobiznes fəaliyyətində mövcud problemlərdən biri kimi araşdırmaların nəticələri olaraq qısa müddətli hədəflərin müəyyənləşdirilməsini qeyd etmək olar. Halbuki, müəssisələrin inkişaf etdirilməsi üçün qısa, orta və uzun müddətli prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi vacibdir. Bu baxımdan elmi araşdırmaların nəticələrinin istehsalatda tətbiqi, o cümlədən elmlə istehsalatın əlaqələndirilməsi müəssisələrin aqrobiznes sisteminin inkişafında əhəmiyyətli tədbirlərdən hesab edilə bilər.

Dissertasiya işinin əsas müddələri, əldə edilən nəticə və təkliflər dərc olunmuş aşağıdakı məqalələrdə öz əksini tapmışdır:

1. Mehdiyev F.S. Aqrobiznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətləri // Aqrar elmin və təhsilin innovativ inkişafı: dünya təcrübəsi və müasir prioritetlər beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, III cild, 23-24 oktyabr 2015, Gəncə, ADAU nəşriyyatı, Azərbaycan, səh. 381-384

2. Mehdiyev F.S. Aqrobiznesin inkişaf istiqamətləri // XXI əsrdə dünya elminin inteqrasiya prosesləri gənclərin beynəlxalq elmi forumunun müəlliflər kitabı, 10-14 oktyabr 2016, Gəncə, Xəzər Universiteti nəşriyyatı, Azərbaycan, səh. 264-267

3. Mehdiyev F.S. Aqrobiznesin potensialı, ondan istifadənin səmərəliliyi // AMEA-nın Gənc tədqiqatçı elmi-praktiki jurnalı, II cild, № 1, Bakı, Elm nəşriyyatı 2016, Azərbaycan, səh. 85-884. Hacıyeva R.T. Tərəvəzaltı torpaqlarda əsas aqrokimyəvi və fiziki-kimyəvi xassələr // AMEA-nın Gəncə bölməsinin Xəbərlər Məcmuəsi. Gəncə: Elm nəşriyyatı, 2016 , №2 (64), s. 66-70

4. Mehdiyev F.S. Aqrobiznes fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsində maliyyə resurslarının rolu // AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunun elmi əsərləri 2, Bakı, Elm və Bilik nəşriyyatı 2017, Azərbaycan, səh. 193-199 (Həmmüəllif - R.M.Əliyev)

5. Мехтиев Ф.С. Расширение области сельского хозяйства, агропромышленного комплекса // Экономика и бизнес теория и практика №1, г. Новосибирск, типография «Агро-Сибирь» 2017, Россия, стр. 75-78

6. Мехтиев Ф.С. Факторы, влияющие на развитие и формирование инфраструктуры агробизнеса // Экономика и предпринимательство № 2 (ч.2), Москва, Роспечать «Газеты. Журналы» 2017, Россия, стр. 706-708

7. Мехтиев Ф.С. Основные направления государственной поддержки в агробизнесах // Кənd Тəsərrüfatı Nazirliyi, Кənd Тəsərrüfatının İqtisadiyyatı Elmi-Tədqiqat İnstitutunun elmi əsərləri elmi-nəzəri jurnalı 2, Bakı, KTİETİ-nin “Elmi əsərlərinin” buraxılışı bölməsində çap olunub 2018, Azərbaycan, səh. 161-164

8. Mehdiyev F.S. Aqröbıznes mühitinin aqrar sahibkarlıđın inkişafına təsiri // AMEA, “Gənc tədqiqatçı” elmi-praktiki jurnalı, IV cild, №1, Bakı, “Elm” RNPM-nın mətbəəsi 2018, Azərbaycan, səh. 212-215

9. Mehdiyev F.S. Aqrar sahə məhsulları istehsalında marketinqin əhəmiyyəti // ADAU-nun Elmi əsərləri, Gəncə 2018, № 4. ADAU nəş-riyyatı, Azərbaycan, səh. 133-135

10. Mehdiyev F.S. Aqrar sektorda sığortanın əhəmiyyəti və sabitləşdirici rolu // AMEA-nın Gəncə bölməsinin Xəbərlər məcmuəsi, Gəncə 2019 № 1(75), AMEA-nın Gəncə bölməsinin nəşriyyatı, Azərbaycan, səh. 119-122

11. Мехтиев Ф.С. Роль маркетинга в развитии агробизнеса // Управление инновационным развитием агропродовольственных систем на национальном и региональном уровнях, материалы международной научно-практической конференции, Воронеж 2019, Часть 1, Россия, стр. 161-165

12. Мехтиев Ф.С. Практические направления организации бизнеса в аграрном секторе Азербайджана // Стратегические вызовы и тенденции социально-экономического развития регионов, сборник научных трудов по итогам проведения круглого стола, Москва 2019, Россия, стр. 90-95

Dissertasiyanın müdafiəsi “15” dekabr 2021-ci il tarixində saat 11:00-da AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Bakı ş., H.Cavid pr., 115

Dissertasiya ilə AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 04 noyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 29.10.2021
Kağız formatı: A5
Həcm: 37045 işarə
Tiraj: 100 ədəd